

SURİYE İÇ SAVAŞI'NDA KÜRESEL VE BÖLGESEL GÜÇLERİN KESİŞEN MÜDAHALELERİ: NEDENLER, YÖNTEMLER VE ZAMANLAMA

İnci BİLGİN*

ÖZ

Arap Ayaklanmalarının Suriye'ye yayılmasının ardından ülkedeki muhalifler ve hükümet arasında bir iç savaş patlak vermiş ve dünya bölgedeki çatışmalarda küresel ve bölgesel aktörlerin çeşitli araçlarla çoklu-müdahalelerine tanık olmuştur. Bu çalışma, Suriye'ye Rusya, ABD, Türkiye ve İran tarafından gerçekleştirilen müdahalelere odaklanmakta ve mevcut/potansiyel bir müdahalenin diğerlerinin motivasyonları, yöntemleri ve zamanlaması üzerindeki etkisini, diğer bir deyişle müdahaleciler arasındaki etkileşimi göstermeyi amaçlamaktadır. Çalışma bunu gerçekleştirmek için, müdahalecilerin motivasyonları, kullandıkları yöntem ve zamanlamaları açıklamaktadır. Çalışmanın sonucu, her bir aktörün diğerlerinin motivasyonlarını, yöntemlerini ve zamanlamasını değiştirebilme yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim bahsi geçen dört ülkeden hiçbirinin diğerlerinin müdahale tercihlerinin etkisinden bağımsık olmadığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Dış müdahale, Suriye İç Savaşı, Etkileşim, Motivasyonlar, Yöntemler*

JEL Kodları: *N450, F50, F510*

INTERSECTING INTERVENTIONS OF GLOBAL AND REGIONAL POWERS IN THE SYRIAN CIVIL WAR: MOTIVES, METHODS, AND TIMING

ABSTRACT

Following the spread of the Arab Uprisings to Syria, a civil war broke out between Syrian opponents and government and the world has witnessed multiple-interventions of global and regional actors in the conflicts in the region through various means over the course of the civil war. This study focuses on the interventions in the conflict in Syria by Russia, the US, Turkey, and Iran and aims to show the impact of a current/potential intervenor on the others' motivations, methods, and timing, in other words interaction among intervenors. To do this, this study explains the motivations of intervenors to intervene, the methods they used, and the timing of their interventions. The result of the study indicates that each actor has ability to change the others' motivations, methods, and timing of intervention. Indeed, it is seen that neither of the aforementioned four countries was immune from the impact of the others' intervention preferences.

Keywords: *Foreign intervention, Syrian Civil War, Interaction, Motivations, Methods*

JEL Codes: *N450, F50, F51*

* Araştırma Görevlisi, Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, e-mail: ibilgin@bandirma.edu.tr. Çalışma, "Suriye İç Savaşı'nda Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kesişen Müdahaleleri: Nedenler, Yöntemler ve Zamanlama" adlı tez çalışmasından türetilmiştir.

1. GİRİŞ

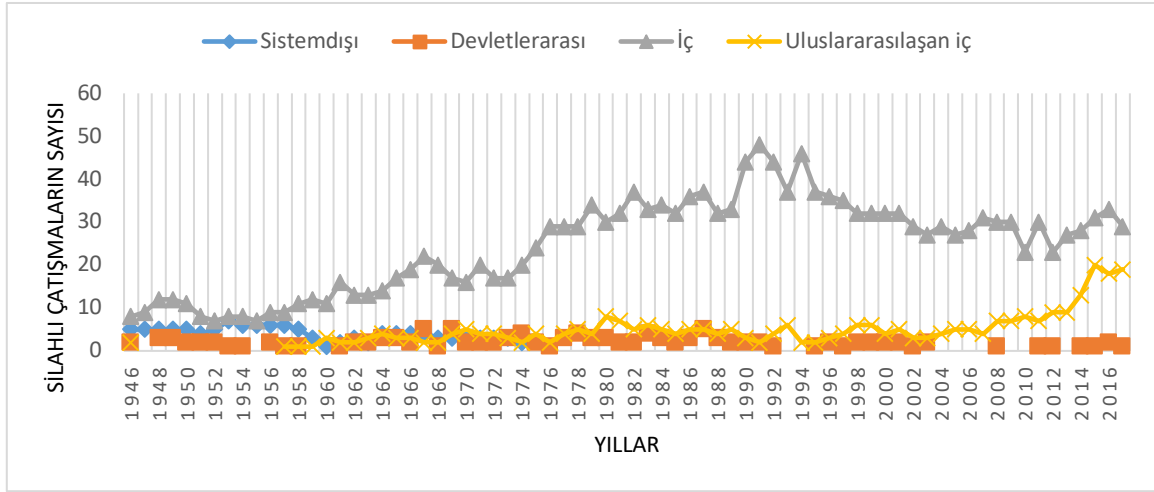
Binlerce insanın hayatını kaybettiği, yaralandığı, yerinden edildiği Suriye İç Savaşı, Orta Doğu'daki en önemli insani krizlerden biridir. Bu konudaki çalışmalar genellikle savaşın iç dinamikleri üzerinde durmuştur; buna rağmen, savaşın uluslararası boyutu da iç dinamikler kadar önemlidir (Lesch, 2012; Hokayem, 2013; Phillips, 2016). Çünkü, küresel ve bölgesel aktörler müdahaleleriyle savaşın gidişatını etkileyebilmekte ve onu kendi çıkarlarına göre şekillendirebilmektedir. Mevcut literatürün müdahalecileri tekil aktörler olarak ele almasına karşın Suriye'de etkileşim halinde olan birden fazla müdahaleci ve aynı devletin birden fazla müdahalesi söz konusudur. Diğer bir ifadeyle, mevcut bilgi kaynakları müdahaleci aktörler arasındaki etkileşimi ihmal etmektedir. Literatürdeki boşluğu gidermek amacıyla bu çalışma, aktörler arasındaki etkileşime odaklanarak, iki küresel (ABD ve Rusya) ve iki bölgesel (Türkiye ve İran) aktörün Suriye İç Savaşı'na müdahalelerini konu almakta ve bu ülkelerin neden ve nasıl müdahale ettiklerini açıklamaktadır. Böylelikle, hem motivasyonların yöntem ve zamanlamadaki belirleyiciliği hem de motivasyonlar, yöntemler ve zamanlama bakımından bir müdahalecinin bir diğerine etkisi konularına dikkat çeker. Ayrıca, vaka incelemeleri, araştırmacıların müdahale motivasyon ve yöntemlerindeki değişimleri tespit etmesine olanak tanıdığından (Finnemore, 2003); bu çalışma Soğuk Savaş sonrası dönemde öne çıkan ilgili değişikliklere ve Soğuk Savaş dönemiyle benzerliklere de yer vermektedir.

Çalışma, iki araştırma sorusunu cevaplamaya çalışmaktadır: ilki, "küresel ve bölgesel güçler Arap Ayaklanmalarını takip eden Suriye İç Savaşı'na neden ve nasıl müdahale etti?"; ikincisi, "motivasyonlar, yöntemler ve zamanlama bakımından aktörler birbirlerini nasıl ve ne ölçüde etkiledi?" Araştırma kısa bir girişten sonra kuramsal çerçeve bölümüyle devam etmektedir. Üçüncü kısım Suriye İç Savaşı'nın tarihsel nedenlerini, aktörleri ve çatışmaları konu alırken, sonrasında ise bahsi geçen aktörlerin etkileşimleri vurgulanarak Suriye İç Savaşı'na müdahale motivasyonları, yöntemleri ve zamanlamaları tartışılmaktadır. Son kısımda bulgular ve çalışmanın literatüre katkısını belirten bir değerlendirme bölümü yer almaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası İlişkiler disiplininin en önemli konularından biri olan dış müdahaleler, üçüncü taraflara savaşın gidişatını, süresini ve savaşan tarafların kabiliyetlerini etkileme olanağı sağlamaktadır. Tarih boyunca pek çok uluslararası ve uluslararası olmayan savaşlar dış müdahaleye maruz kalmıştır. Ancak 20.yy'da hem savaşların hem de dış müdahalelerin sayısı önemli ölçüde artmıştır (Aydın, 2012). Buna paralel olarak, Müdahale çalışmaları uluslararası silahlı çatışmalara yapılan dış müdahalelere odaklanmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası silahlı çatışmaların sayısı azalırken iç çatışmaların sayısı giderek artmıştır (Bkz. Grafik 1). Bunun sonucunda, müdahale çalışmaları bu kez iç çatışmalara yapılan müdahalelere odaklanmaya başlamıştır.

Grafik 1. 1946'dan 2017'ye Türlerine Göre Silahlı Çatışmalar

Kaynak: Kullanılan veriler Lotta Themnér ve diğerleri (2018) The UCDP/PRIo Armed Conflict Dataset - Version 18.1, Oslo: Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute, 28 Ocak 2019 tarihinde <http://www.pcr.uu.se/research/UCDP> adresinden alındı.

Müdahale kavramı Uluslararası İlişkiler disiplininde genellikle bir başka devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı ekseriyetle zorlayıcı bir faaliyet olarak tanımlanır (Oppenheim, 1905: 181; Vincent, 1974: 13). Ancak daha geniş tanımlar da mevcuttur; örneğin Hoffman (1986)'a göre "devletin her hareketi müdahale teşkil eder" (8). Bu çalışmada Regan'ın müdahale tanımı esas alınmıştır. Regan (2002) müdahaleyi "bir devletin kaynaklarının başka bir devletin iç ihtilafını etkilemek amacıyla kullanılması" olarak tanımlar (9).

Tablo 1.Çatışmalarda Dış Aktörler

		Stratejiler		
		Diplomasi	Ekonomik Müdahale	Askeri Müdahale
Fırsatlar	Uluslararası Çatışmalar (1946-2001)	1283	113	413
	İç Savaşlar (1944-1999)	513	130	942

Kaynak: Ayşegül Aydın (2012) *Foreign powers and intervention in armed conflicts*, California: Stanford University Press, s. 3.

Stratejileri ve olanakları bakımından çeşitli müdahale biçimleri mevcuttur (Bkz. Tablo 1.). Diplomatik, iktisadi ve askeri olmak üzere üç adet müdahale stratejisi, bunun yanı sıra uluslararası çatışmalar ve iç savaşlar olmak üzere iki çeşit müdahale olanağı bulunmaktadır (Aydın, 2012). Diplomasinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında en çok kullanılan türü arabuluculuk olup tanıma,

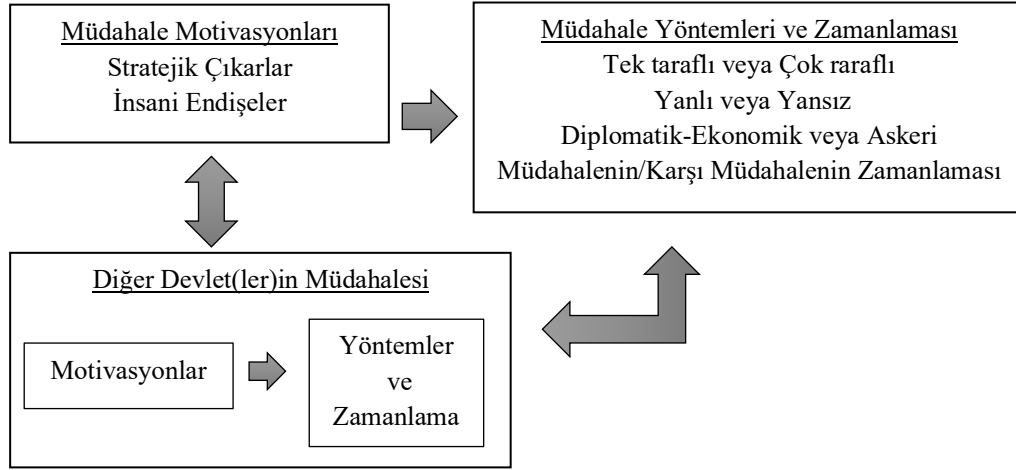
tanımama, kınama, ateşkes çağrısı, inceleme, uluslararası forumlar, büyükelçiyi geri çekmek, müzakere ve hakemlik gibi çeşitli usulleri mevcuttur (Regan ve vd., 2009: 138). Diplomasi yöntemi “şiddete başvuruyu sınırlayan en eski müdahale biçimlerinden” bir tanesidir (Fierke, 2005: 21). Ekonomik müdahale ise bir müdahalecinin savaşı taraflardan birinin veya birden fazlasının göreceli gücünü arttırmak için giriştiği ekonomik yardımlar veya yaptırımlardır (Mullenbach, 2001). Uluslararası silahlı çatışmaların azalması ekonomik müdahale yönteminin verimliliğinin sorgulanmasına neden olmuş bunun sonucunda yabancı askeri müdahaleler “modern devlet idaresinin olmazsa olmaz şartı” haline gelmiştir (Pickering ve Kisangani, 2006: 363). Dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki çeşit askeri müdahale bulunmaktadır. İstihbarat, malzeme, silah, danışman ve talim temin etmek dolaylı askeri müdahale araçlarıdır (Lockyer, 2017). Ek olarak, vekâlet savaşı da bir dolaylı askeri müdahale yöntemi olup özellikle Soğuk Savaş döneminde yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Müdahale çalışmalarının daha çok koruma sorumluluğu konusuna yoğunlaşması ve vekâlet müdahalesi konusuna yeterince ilgi göstermemesine rağmen vekâlet savaşlarının müdahalelerdeki rolü gün geçtikçe artmaktadır (Mumford, 2013). Doğrudan müdahale ise müdahalecinin kendi askeri güçlerinin savaş alanında faaliyet göstermesi durumudur (Lockyer, 2017). Devletler, yukarıdaki strateji veya yöntemlerle, geleneksel olarak iki ya da daha fazla devlet aktörü bulunan uluslararası silahlı çatışmalara veya aktörleri bir devlet ve bir ya da daha fazla yerli muhalif gruptan oluşan iç silahlı çatışmalara müdahale etmektedirler (Aydın, 2012). Ancak 2003 yılından sonra uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmalar yoğun artış göstermiş ve çatışma dönüşümü önem kazanmıştır. Örneğin, UCDP/PRIO Silahlı Çatışma Veri Kümesi¹, uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaları, diğer iç silahlı çatışmalardan ayırmaktadır (Themnér ve vd., 2018). Bu durumda uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaların dış aktörlere yeni bir müdahale olanağı sağladığını göz ardı etmemek gerekir.

Müdahalecilerin iç savaşa müdahale etme sebepleri, müdahale yöntem ve zamanlamasında belirleyici nitelikte olup iki grupta sınıflandırılır: öz çıkar ve insani endişeler (Regan, 1998; Kim, 2012). Öz çıkarların motivasyon gücünü savunan araştırmacılar, ekonomik ve siyasi çıkarların, jeopolitik endişelerin, etki alanını koruma ve genişletme arzusunun ve doğal kaynak zengini ülkelerin iç dinamiklerine müdahale etme isteğinin dış aktörlere müdahale motivasyonu sağladığını iddia etmektedir (Balch-Lindsay ve Enterline, 2000; Gent, 2007; Lemke ve Regan, 2007; Findley ve Teo, 2006; Kathman, 2007). Diğer araştırmacılar ise, ülkelerin soykırım ve mülteci krizi gibi insani endişelerden motivasyon alan müdahalelerde bulunabileceğini savunmaktadır (Western, 2002;

¹“Sistem dışı silahlı çatışmalar bir devlet ile bir devletdışı grup arasında kendi toprakları dışında meydana gelir. Devletlerarası silahlı çatışmalar iki veya daha fazla devlet arasında meydana gelir. İç silahlı çatışmalar bir devletin yönetimiyle bir veya daha fazla iç muhalif grup arasında meydana gelen ve diğer devletlerin müdahalesinin söz konusu olmadığı silahlı çatışmalardır. Uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmalar ise diğer devletlerin taraflardan birine veya daha fazlasına müdahalesinin söz konusu olduğu bir devletin yönetimiyle bir veya daha fazla iç muhalif grubun arasında meydana gelir.” (Themnér ve vd., 2018: 9-10)

Saideman, 2001; Finnemore, 2003). Bu motivasyonlar müdahalelerin yöntem ve zamanlamasının belirlenmesinde etkilidir. Başlıca müdahale yöntemleri şunlardır: yanlı veya yansız, tek taraflı veya çok taraflı, güç kullanımının olması veya güç kullanımının olmaması (Kim, 2012; Lieblich, 2012; Finnemore, 2003). Müdahalenin zamanlaması ise çatışmanın başladığı tarihten itibaren yapılan müdahaleye kadar geçen süredir.

Tablo 2. Etkileşen Aktörler İçin Gözden Geçirilmiş Kavramsal Çerçeve

Kaynak: Sang Ki Kim (2012) "Third-party intervention in civil wars: motivation, war outcomes, and post-war development", Doktora Tezi, University of Iowa, s. 7'den uyarlandı.

Mevcut literatür motivasyon, yöntem ve zamanlama arasındaki tek yönlü nedensellik ilişkisini kabul etmesine rağmen, günümüzde kullanılan modeller müdahalecileri birbirinin etkisinden bağımsız (tekil) aktörler olarak ele aldığından, aynı çatışmaya müdahale eden birden fazla müdahaleci olduğunda işlevsiz kalmaktadır (Findley ve Teo, 2006: 830). Bu çalışmanın iddiası ise söz konusu 'çoklu müdahaleciler' olduğunda aktörler arası etkileşimin müdahalecilerin motivasyonları, yöntemleri ve zamanlamaları üzerinde belirleyici rolü olduğudur. Bu doğrultuda, mevcut kavramsal çerçeve aktörler arası etkileşim faktörü göz önünde tutularak yenilenmiş ve kullanılan ölçüler gözden geçirilmiştir. Öz çıkarılardan literatürde bulunan *ittifak* ve *bitişiklik* ölçüleri; insani kaygılardan ise *mülteci* ölçüsü aynen alınırken, diğerleri değiştirilmiştir (Kim, 2012). *İdeolojik çatışma* ölçüsü Soğuk Savaş atmosferini yansıtmış olmakla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde etkisini büyük ölçüde yitirmiştir (Huntington, 1996); yerine *uluslararası rekabet* gibi hem büyük güçler arasındaki hem de bölgedeki rekabeti kapsayan daha kapsamlı bir ölçü getirilmiştir (Phillips, 2016). *Eski sömürge* ve *petrol üretimi* ölçülerinden ilki seçilen müdahaleciler; ikincisi örnek olay nedeniyle mevzu dışı kalmıştır. Bunların yerine, müdahale kararındaki yükselen etkileri nedeniyle *jeopolitik endişeler* ve *uluslararası terör* yeni ölçüler olarak yerini bulmuştur (Kathman, 2007; Dexter, 2007). *Soykırım* ölçüsü ise daha kapsamlı olan *insani kriz* ölçüsüyle değiştirilmiştir. Yöntemler, yanlı veya yansız, tek taraflı veya çok taraflı, diplomatik-ekonomik veya askeri olarak ele alınmıştır. Son olarak, zamanlamanın ölçümü çatışma

başlangıcıyla müdahale arasındaki süreç ve etkileşim içindeki iki müdahalenin başlangıç tarihleri arasındaki fark olarak alınmıştır. Ele alınan dış aktörler ABD, Rusya, İran ve Türkiye ile sınırlı tutulmuş olup, bunların seçilmesinin nedeni aralarındaki etkileşimin daha anlaşılır bir şekilde ele alınmasına zemin sağlayan ve zıt kampları temsil eden aktörler olmalarıdır.

Önceki çalışmalar göz önüne alındığında, kullanılan modellerden hiçbiri Suriye örneğindeki müdahalecilerin motivasyonlarını esaslı bir şekilde açıklayamamaktadır. Bunun temelinde iki sebebi bulunmaktadır: Birincisi, mevcut modeller araştırmacıların birden çok müdahalecinin çakışan çıkarlarını incelemesine izin vermez; ancak Suriye'deki çatışmalarda bir müdahalecinin motivasyonu diğerinden bağımsız olarak açıklanamaz. İkincisi, mevcut modeller herhangi bir müdahalecinin çatışmanın doğasına ve potansiyel müdahalecilerin müdahale etme olasılığına olan etkisini ihmal ederler. Bu kuramsal sertliğe karşı bu çalışmanın vurgusu, aktörler arasındaki karşılıklı etkileşim ve aktörlerin çatışmayı dönüştürebilmesinin onların motivasyon, yöntem ve zamanlamaları üzerindeki etkileridir.

3. SURIYE İÇ SAVAŞI: AKTÖRLER VE ÇATIŞMALAR

2011'de Tunus'ta başlayıp Orta Doğu boyunca yayılan otoriter rejim karşıtı Arap Ayaklanmalarının bir parçası olarak baskıcı Suriye hükümetine karşı ortaya çıkan hareket, kısa bir süre sonra iç savaşa, sonrasında ise küresel ve bölgesel aktörlerin vekâlet savaşına dönüşmüştür (Cleveland ve Bunton, 2013; Rodgers ve vd., 2016). Suriye İç Savaşı'nı kavramak için öncelikle Suriye'nin tarihini ele almak ve Suriye İç Savaşı'na zemin oluşturan ana unsurları işaret etmek gerekmektedir (Sorenson, 2016).

Suriye toprakları, Bereketli Hilal'in büyük bir bölümünü kapsayıp, MÖ. 27. yüzyıldan beri çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Akdeniz'deki coğrafi konumu, Suriye'nin başlıca ticaret merkezlerinden biri olmasına olanak sağlamıştır. Ancak, stratejik önemi haiz olması onu davetsiz misafirlerin ilgi odağı haline getirmiştir (Bryce, 2014). 16. yüzyılın ilk çeyreğinden Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti yönetiminde kalan Suriye, savaş sonrasında Osmanlı Devleti'nin Arap topraklarının İngiltere ve Fransa arasında doğrudan kontrol ve nüfuz bölgeleri olarak paylaşılması sonucu Fransa'nın kontrolü altına girmiştir (Cleveland ve Bunton, 2013; Darraj, 2005). Fransız Suriye mandası, böl ve yönet politikası dâhilinde Suriye'yi azınlıklar –Alevi ve Dürzi- kontrolünde iki bölgeye ayırmış ve Arap milliyetçiliğini zayıflatmak ve Fransız otoritesine karşı ortaya çıkabilecek isyanları engellemek amacıyla yalnızca azınlıkları silahaltına almıştır (Fildiş, 2012; Cleveland ve Bunton, 2013). Manda yönetimi İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna dek devam etmiş ve bu yönetimden en çok istifade eden azınlık Aleviler olmuştur (Fildiş, 2012).

Suriye 1946 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra Arap milliyetçiliği, siyasal İslam ve Kürt milliyetçiliği gibi sorunlarla boğuşmuştur. Suriye devletini kırılğan hale getiren bu sorunlar, 1949 ile

1970 arasında peş peşe yapılan askeri darbelere zemin hazırlamıştır (Phillips, 2016: 11). Arap dünyasında öne çıkan, Batı değerlerine ve tahakkümüne karşı olarak pan-Arap milliyetçiliği ve sekülerizm üzerine kurulan Baas Partisi, Suriye siyasetinde etkili olmuş ve zaman geçtikçe içine sosyalist elementleri de dâhil ederek Nasır ile 1958’de Suriye ve Mısır’ın Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesi kararı almıştır (Fildiş, 2012; Cleveland ve Bunton, 2013: 303). Fakat birliğin ömrü Mısır’ın BAC yönetimindeki baskınlığından Suriye’nin huzursuz olması nedeniyle uzun sürmemiş ve 1961’de birlik çözülmüştür (Cleveland ve Bunton, 2013: 292). 1963’te Baas Devrimi olarak adlandırılan darbe ile Alevi azınlık, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanların kontrolünü Sünni kentli seçkinlerin elinden almıştır (Zisser, 2007).

Savunma Bakanı Hafız Esad’ın 1970’te Suriye yönetimine el koymasıyla birlikte Suriye toplumunun çoğunluğunu oluşturan Sünniler kırk yıldan uzun süre iktidarda kalacak bir Alevi azınlık hâkimiyeti altına girmişlerdir. Hafız Esad politikalarında halktan geniş tabanlı bir destek bulamamış, özellikle kentli ve sünni kesmin tepkisini çekmiştir (Cleveland ve Bunton, 2013). Mezhep gerginliklerinin Suriye toplumu ve siyaseti üzerindeki etkisi zaman zaman ortaya çıkan halk protestoları ve Esad rejiminin verdiği sert tepkilerde görülmesi mümkündür. Örneğin, 1982 yılında partileri kapatılan Müslüman Kardeşler’in Hama’yı ele geçirme girişimi Hafız Esad’ın 10,000’den fazla sayıda insanını katletmesiyle sonuçlanmıştır (Phillips, 2016). Zalim ve baskıcı uygulamalarıyla gücünü sağlamlaştıran Esad, uzun yıllar süren istikrarsız yıllardan sonra Suriye’de “güçlü, istikrarlı ve merkezi bir rejim” kurmuştur (Zisser, 2007: 8-9). Uluslararası siyasete bakıldığında, Hafız Esad’ın Lübnan İç Savaşı’nda FKÖ’ye karşı Maruni Hristiyanlarına ve İran-İrak Savaşı’nda İran’a destek veren politikaları halktaki huzursuzluğun başlıca sebepleri arasındadır (Cleveland ve Bunton, 2013). Halefi olarak yetiştirdiği büyük oğlu Basil’in 1994 yılında araba kazasında öldürülmesi üzerine 90’ların sonuna doğru sağlık durumu kötüleşen Hafız Esad’ın yerine kimin geçeceği yönündeki endişeler artmıştır (Bar, 2006; Zisser, 2007). Basil’in ölümünün hemen ardından Londra’da tıp alanında kariyer yapmakta olan oğlu Beşar’ı Suriye’ye çağırıp onu halefi olarak yetiştirmeye başlamıştır (Phillips, 2016).

2000’de Beşar Esad’ın yönetimi devralması sonrasında rejim giderek Esad ailesi ve Alevi cemaatinin kontrolü altına girmiştir (Zisser, 2007). İktidarının ilk yılında giriştiği ‘Şam Baharı’ adıyla anılan liberal reformlar başta coşkuyla karşılanırsa da ekonomiye odaklanıp siyasi problemleri ihmal eden bu reformlar büyük bir hayal kırıklığını da beraberinde getirmiştir (Phillips, 2016; Commins, 2018). Uluslararası siyasette, Hamas ve Hizbullah’a verdiği destek ve Lübnan’daki askeri varlığını sürdürmesi nedeniyle Batı’nın ‘şer eksenini’ söylemine dâhil edilen ve uluslararası toplum tarafından yalnız bırakılan Suriye, buna karşın İran, Hizbullah ve Hamas ile birlikte ‘direniş eksenini’ söylemini geliştirmiştir (Bolton, 2003; Phillips, 2016: 15). 2000’li yılların sonlarına doğru Rusya, Türkiye, Fransa ve Katar gibi ülkelerle ilişkilerini geliştirmiş olan Şam yönetimi, aynı zamanda ekonomik reformların

meyvelerini toplamaya başlamış; Suriye yabancı yatırımların çekim merkezi haline gelirken turizm sektörü de önemli ölçüde gelişmiştir (Wieland, 2013; Syria GDP, 2018; Phillips, 2016). Tüm bu gelişmelere rağmen, refahın dengesiz dağılımı, işsizlik, yaygın yoksulluk, yolsuzluklar, insan hakları ihlalleri ve temsil gibi sorunlar halkın tepkisini çekmiştir (Oweis, 2011; Phillips, 2016). İlaveten, artan mezhep düşmanlıkları özellikle Sünni toplumu Alevi rejimden intikam alma arayışına sürüklemiştir (Phillips, 2016).

Tunus'ta başlayan ayaklanmaların diğer Arap ülkelerinde de yankı bulmaya başlaması üzerine Esad, kendi halkının ayaklanma çıkarmayacağını ifade etmiştir (Interview with Syrian..., 2011). Ancak 'senin sıran doktor' ifadesi yer alan rejim karşıtı duvar yazısı nedeniyle bir grup gencin tutuklanıp işkence görmesi, ülke çapındaki ayaklanmaların tetikleyicisi olmuştur. 2011 yılının Mart ayında Suriye'nin Dera kentinde başlayan ve büyük çoğunluğu barışçı olan gösterilerin rejimin sert müdahalelerine maruz kalması protestoların her geçen gün daha da büyümesine neden olmuştur (Burke, 2017; Salibi ve vd., 2018; Rodgers ve vd., 2016). Sıkıyönetim yasasını kaldıran ve reform girişimlerinde bulunan Esad, halk nezdinde inandırıcılığını yitirdiğinden öfkeli halkı yatıştırmayı başaramamıştır (Cleveland ve Bunton, 2013: 532; Lesch, 2012: 82-86). Başlangıçta, eşzamanlı olarak diğer Arap ülkelerinde yaşanan benzer gelişmeler nedeniyle uluslararası aktörler Suriye'deki gelişmelere kayda değer bir dikkat gösterememişlerdir (Phillips, 2016). Bunun sonucunda Batı'nın tepkisi şiddetin kınanması ve reform çağrılılarıyla sınırlı kalmıştır (Britain and US ..., 2011). Sonrasında art arda gelen Batı ve müttefiklerinin ekonomik yaptırımları ve diğer rejim karşıtı girişimleri, Rusya, Çin ve İran engellerine takılmıştır (Salibi, et al., 2018). Ağustos ayında, Türkiye ve Katar gibi yeni dostlarının sırtını döndüğü Esad, Batılı devletlerin istifa çağrılarının hedefi olsa da koltuğunu terk etme niyetinde değildir (Lesch, 2012; Syria unrest: World..., 2011). Sonuçta, uluslararası aktörlerin gösterdikleri tepkiler, karışıklığı yatıştırmaktan ziyade tırmandırmıştır (Phillips, 2016: 76).

İç savaşlarda savaş ilanı durumu söz konusu olmadığından savaşın başlangıç tarihini tespit etmek zordur. Kimi kaynaklar Ağustos 2011 ve Ocak 2012 gibi geniş bir aralığı kabul ederken (Phillips, 2016: 84), UCDDP/PRIO veri kümesi Suriye'deki iç savaşın başlangıç tarihini 14 Eylül 2011 olarak kabul etmiştir (Themnér ve vd., 2018). Ekonomik yaptırımlar işe yaramadığı gibi BM Güvenlik Konseyi'nin de Rusya ve Çin vetoları nedeniyle karar alamaması müdahaleye istekli olan aktörleri üstü kapalı ve uluslararası hukuka aykırı yöntemlere itmiştir (McKirdy, 2017; Phillips, 2016).

Savaşan taraflar, rejim yanlısı ve rejim karşıtı olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilir. Bir tarafta, rejim yanlısı grup dâhilinde Esad ailesi ve Beşar'ın iç halkası, Baas Partisi, Suriye güvenlik güçleri (hava kuvvetleri ve askeri istihbarat), Suriye Silahlı Kuvvetleri (ordu, hava ve deniz kuvvetleri), Suriyeli milis grupları (Ulusal Savunma Kuvvetleri), yönetime sadık sosyo-ekonomik seçkinler ve azınlıklar (Aleviler, Hristiyanlar, Şiiler, İsmaililer) yerel aktörleri oluştururken; Rusya, İran ve

Hizbullah gibi Suriyeli olmayan milisler uluslararası aktörleri oluşturmaktadır. Diğer tarafta, rejim karşıtı grup yerel anlamda Suriye Ulusal Konseyi, yerel konseyler gibi yerel sivil kurumlar, sivil toplum örgütleri ve Özgür Suriye Ordusu, Ahrar uş-Şam, El-Nusra Cephesi, IŞİD ve PYD/YPG gibi silahlı muhalif gruplardan oluşurken; uluslararası anlamda ise ABD liderliğindeki koalisyon güçleri, Suudi Arabistan, Türkiye, Fransa ve Ürdün'den oluşmaktadır (ARK Group DMCC, 2016).

Muhalif grupların parçalı ve geçişken yapısı, onları rejim yanlısı gruplara nazaran daha karmaşık hale getirmektedir. İç savaşın ilk yılında muhalif hareketler silahlı birlik olarak Özgür Suriye Ordusu ve siyasi olarak Suriye Ulusal Konseyi çatısı altında birleşmişlerdir, ancak Suriye Ulusal Konseyi kapsayıcılık konusunda başarısızlığa uğramış ve büyük ölçüde Müslüman Kardeşler'in baskın olduğu bir konseye dönüşmüştür (Lesch, 2012; Humud ve vd., 2017). SUK'ta yapılan hatanın ardından daha kapsayıcı bir çatı olarak Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonu kurulmuş, Suriye Kürt Ulusal Konseyi de bu çatının altında yer bulmuştur (Phillips, 2016: 115). Özgür Suriye Ordusu ise organize bir silahlı direniş grubu olarak gösterilse de gerilla savaşı sürdürme amacı gütmüş, aynı zamanda da silah ve finansal destek sıkıntısı çekmiştir (Lesch, 2012; Humud ve vd., 2017). Muhalif gruplar arasında kesin çizgiler olmadığından finansal destek ve ekipman desteğinin varlığı kimi grupları savaşçılar için çekici kılmıştır (Phillips, 2016: 129-130). ÖSO'nun dışındaki muhalifler dört grupta sınıflandırılabilir: ilk olarak, başlangıçta ÖSO ve Müslüman Kardeşler'e katılan sonrasında ise popülerliğini yitiren veya radikalleşen ılımlı İslamcı gruplar; ikincisi, Ahrar uş-Şam/Suriye İslam Cephesi/İslam Cephesi şeklinde kurulan Selefi gruplar; üçüncüsü, El-Nusra ve IŞİD gibi Cihatçı gruplar; sonuncusu, KNC ve PYD/YPG gibi Kürt muhalif gruplar (Phillips, 2016: 131-132).

Suriye'de iç savaş olarak başlayan çatışma daha sonra Rusya'nın doğrudan askeri müdahalesi ile uluslararasılaşmış iç savaşa; başka bir deyişle, uluslararasılaşmış iç silahlı çatışmaya dönüşmüştür. Bu noktaya kadar ciddi kayıplar veren Suriye güçleri bu noktadan sonra Rusya, Hizbullah ve İran'ın desteğiyle yeniden gücünü toplamış ve kaybettiği bölgelerin önemli bir kısmını geri kazanmıştır.

4. SURİYE ÖRNEĞİNDE YABANCI MÜDAHALECİLERİN MOTİVASYONLARI, YÖNTEMLERİ VE ZAMANLAMALARI

Stratejik çıkarların en önemli göstergelerinden biri ittifakın mevcudiyetidir (Rost ve Greig, 2011; Kim, 2012). Bu bağlamda, iki ittifak söz konusudur: Suriye-Rusya ittifakı ve Suriye-İran ittifakı. Rusya ve Suriye arasında uzun yıllar süren stratejik hami ve müvekkil ittifakı bulunmaktadır (Lesch, 2015; Lawson, 2007). Özellikle 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında artan Sovyet desteği bir süre sonra Sovyet nüfuzuna dönüşmüştür (Phillips, 2016). Soğuk Savaş döneminde Suriye, Rusya için Orta Doğu'nun merkezine açılan bir kapı işlevi görmüştür (Lynch, 2015). Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin 1971'den beri, Suriye'nin Tartus adlı kıyı kentinde bir donanma üssü bulunmaktadır (Gardner, 2012). Rusya ve Suriye arasındaki ittifakın varlığı yalnızca Rusya'ya müdahale motivasyonu sağlamamış, aynı

zamanda ABD'nin karar mekanizmalarını etkileyerek olası bir erken ABD müdahalesini engellemiş, yöntem ve zamanlamasını da değiştirmiştir (Kramer, 2012). ABD, çatışmalarda durum ne kadar dehşet verici hale gelirse gelsin, Esad rejiminin Rusya için önemini göz önünde bulundurarak Amerikan askeri gücünün savaş alanından uzak tutulması gerektiğine karar vermiştir (Mintz ve Wayne, 2016). Suriye ve İran arasındaki ittifak ilişkisine gelince bilhassa emperyalizm karşıtlığının ve bölgesel aktörlerden kaynaklanan tehditlerin bir araya getirdiği bu ittifak ilgili devletlerin farklı karakteristik özelliklerinden ötürü 'tuhaf ikili' olarak adlandırılrsa da uzun soluklu bir stratejik ittifaktır (Ehteshami ve Hinnebusch, 1997: 87). Zaman zaman gevşeyen ittifak bağları 2000'li yıllarda giderek kuvvetlenmiştir (Phillips, 2016). Sözün özü, müttefikleri Suriye hükümetini korumak için İran ve Rusya'nın yapacağı müdahalelerin arkasındaki en önemli nedenlerden biri ev sahibi ülke ile aralarındaki ittifaktır.

Stratejik çıkarların göstergelerinden bir diğeri ise uluslararası rekabettir (Phillips, 2016: 15). Sovyetlerin dağılması sonucu ortaya çıkan uluslararası sistemin tek kutuplu yapısı, ABD'nin etki alanının zayıflaması ve 2008 krizi sonucunda yerini kutupsuz, çok merkezli bir yapıya bırakmıştır (Gaiser ve Kovac, 2012). Oluşan iktidar boşluğu bölgesel ve küresel rekabeti tetiklemiştir. Bölgedeki nüfuzunu artırmasındaki en büyük engellerden biri olan Saddam'dan kurtulan İran, Şii yönetimlerin söz sahibi olduğu bir Orta Doğu tahayyül etmektedir (Phillips, 2016: 18; Kang ve Kim, 2016: 23). Bölgedeki etki alanını genişleten İran'ı, Suudi Arabistan liderliğinde Amerikan yanlısı bir grup dengelemeye çalışmaktadır (Phillips, 2016: 19). Diğer taraftan 2000'lerde kaydettiği önemli ekonomik ve siyasi gelişmeler Türkiye'yi bölgesel hegemonya yarışına dâhil olmak konusunda cesaretlendirmiştir (Öniş, 2014; Benli Altunışık, 2014). Ayaklanmalar başladığında Türkiye, Suriye'de liderlik rolü üstlenerek kahraman olmayı ve bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir (Davutoğlu, 2012). Daha geniş ölçekte ise, Sovyetler Birliği'nin eski gücüne kavuşmak arzusuyla Rusya'nın uluslararası rekabete yeniden dahil olması ve Orta Doğu'yu bir 'sıfır toplam oyunu' olarak görmesi ABD'yi attığı adımlar konusunda tedirgin etmiş, onun motivasyon ve yöntemlerini etkilemiş; aynı zamanda, 'yeni bir Orta Doğu soğuk savaşı' yaşanıp yaşanmadığı tartışmalarını başlatmıştır (Nizameddin, 2013; Lesch, 2012).

Stratejik çıkarların bir başka göstergesi uluslararası terörizmdir. 11 Eylül sonrasında gelişen ABD'nin 'teröre karşı savaş' söylemi, IŞİD'in yükselişiyle birlikte ABD müdahalesine ciddi bir motivasyon kaynağı olmuştur (Oktav, 2018: 201). Çalışma dâhilindeki ülkeler arasından terörden en çok canı yanan ülkeler ise Rusya ve Türkiye'dir. Uzun yıllardır çeşitli terör örgütlerinin saldırılarına maruz kalan bu iki ülkenin yüzlerce vatandaşı IŞİD militanı olmayı seçmiştir (Bremmer, 2017). Ani yükselişi ile İran'a karşı da tehdit oluşturan IŞİD, müdahaleciler için bir meşruiyet kaynağı da oluşturmaktadır. Özetle, uluslararası terörizm dört ülkeye de müdahale motivasyonu sağlamıştır (Oktav, 2018: 202).

tek yolu “problemi kaynağında onarmak” olduğundan, mülteci krizi Türkiye’nin müdahalesinde önemli bir motivasyon kaynağı olmuştur (Byman ve Speakman, 2016: 54).

Müdahaleci aktörlerin Suriye’ye müdahalelerindeki yöntem ve zamanlamalarını iki ayrı dönemde ele almak mümkündür. İlk dönem 2011 ve 2014 yılları arasında kapsayan çatışmanın ilk yıllarıdır. Bu dönemde dört ülke de tarafını daha ilk yıl içinde belirlemiş ve farklı yöntemlerle çatışmaya müdahil olmuştur. Etkileşimin en ön planda olduğu noktalardan biri ABD’yi takiben, Türkiye dâhil ABD’nin Batılı müttefiklerinin eş zamanlı ekonomik yaptırımlarıdır (Phillips, 2016). Karşılığında, Rusya, Suriye yönetimine finansal destek (Walker, 2012); İran ise hem finansal hem askeri destek sağlayarak müttefiklerinin ekonomik yaptırımlara direncini artırmıştır (Who is supplying ..., 2013; Phillips, 2016: 149; Oktav, 2018). Başlangıçta ABD muhaliflere ölümcül olmayan yardımda bulunurken kimyasal silah kullanımıyla ‘kırmızı çizgi’nin aşılması sonucunda çok taraflı müdahalenin yollarını aramaya başlamıştır (Humud ve vd., 2017). Ancak Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’nde Suriye’ye sağladığı diplomatik destek çok taraflı müdahale olasılığını ortadan kaldırmıştır (Hoeling, 2015). Bu durum, ABD’nin yöntemlerinde değişikliğe neden olmuş (Phillips, 2016: 178); ABD muhaliflere ölümcül yardım göndermeye başlamıştır (Humud ve vd., 2017: 34). Türkiye bu dönemde büyük ölçekli bir tek taraflı askeri müdahaleden uzak durmayı tercih etmiş, muhaliflere destek vererek Özgür Suriye Ordusu vasıtasıyla vekâlet savaşı yöntemi izlemiştir (Phillips, 2016: 172).

İkinci dönem ise 2014 ve 2018 yılları arasında yani IŞİD’in yükselişi ve Rusya’nın doğrudan müdahalesiyle çatışmanın dönüşüme uğradığı yılları ve sonrasında gelişen olayları kapsayan dönemdir. IŞİD’in önü alnamayan yükselişi tüm aktörleri etkilemiş aynı zamanda müdahale için meşruiyet sağlamıştır (Oktav, 2018). ABD bir yandan eğit-donat projesine başlamış bir yandan da IŞİD ile mücadele edebilecek ‘en etkili güç’ olarak görülen PYD/YPG’ye malzeme ve silah desteği sağlamıştır (Humud ve vd., 2017: 8). ABD liderliğinde kurulan IŞİD karşıtı koalisyon hava saldırılarına başlamış ve Eylül 2014’te saldırılarını Suriye’ye doğru genişletmiştir (Ergun, 2018). Koalisyonun daha geniş çaplı operasyonlar düzenleme potansiyeli, Rusya’yı endişelendirmiş; bunun sonucunda, Rusya daha ileri bir müdahale yöntemi izlemeye yönelmiş ve Suriye hükümetinin ciddi anlamda desteğe ihtiyaç duyduğu 2015 yılının Eylül’ünde IŞİD bahanesiyle Suriye’ye doğrudan müdahalede bulunmuştur (Humud ve vd., 2017: 10). Ancak, müdahale IŞİD ile sınırlı kalmamış, isyancı gruplar da saldırıların hedefi olmuştur. Böylelikle mücadele uluslararasılaşmış iç savaşa dönüşmüştür (Ergun, 2018). Eğit-donat projesinde büyük ölçüde başarısız olan ABD, Rusya’nın müdahalesi sonrasında projeyi yeniden tasarlamıştır (Humud ve vd., 2017). ABD, PYD/YPG’ye eğitim verirken; buna karşılık Türkiye de ÖSO’ya eğitim vermeye başlamıştır (ÖSO’ya TSK destekli ..., 2017). Kimyasal silah kullanımına karşı yapılan ilk ciddi müdahale ise Nisan 2017’de gerçekleşen ABD’nin füze saldırılarıdır (Shear ve Gordon, 2017). 2015’te Suriye Demokratik Güçleri bünyesinde karşımıza çıkan PYD/YPG yalnızca

ABD'nin değil, bölgede başka alternatiflerin de mevcut olduğunu göstermek isteyen Rusya'nın ve İran koridoru açısından önemli olan kuzey Suriye'yi sabit tutmak isteyen İran'ın da desteğini almıştır (Ergun, 2018). Aldığı destekler sonucu önemli miktarda toprağı ele geçiren PYD/YPG, Türkiye'nin güvenlik endişelerini artırmıştır (Dal, 2018). Bir anlamda, diğer ülkelerin müdahaleleri Türkiye'yi doğrudan askeri müdahaleye itmiştir. Ağustos 2016'da Türkiye, doğrudan askeri müdahaleye girerek IŞİD'i sınırlarından uzaklaştırmayı ve PYD/YPG'nin ilerlemesini durdurmayı amaçlamıştır (Turkey ends 'Euphrates ...', 2017). 2017 yılının Aralık ayında ABD liderliğindeki koalisyonun, çoğunluğu Suriye Demokratik Güçleri'nden oluşan yeni bir Sınır Güvenlik Gücü oluşturma girişimi ertesi ay bir kez daha Türkiye'nin doğrudan müdahalesini tetiklemiştir (ABD, SDG ile ..., 2018; Zeytin Dalı Harekatı ..., 2018). Rusya'nın havadan, İran ve Hizbullah'ın karadan desteğini alan Suriye yönetimi kaybettiğı toprakların büyük bir kısmını yeniden elde etmiştir; bunun yanı sıra, PYD/YPG güçleri de kayda değer bir miktarda toprağı elinde bulundurmaktadır (Phillips, 2016). PYD/YPG'nin bölgedeki varlığının Rusya'ya Suriye üzerinde, ABD ve İran'a ise Türkiye üzerinde baskı yapabileceğine sağladığını gözden kaçırmamak gerekir. Nitekim bu durum karar verme süreçlerinde etkili olmuştur (Ergun, 2018; Oktav, 2018: 206). Neticede, müdahalecilerin yöntemlerinin bir ölçüde diğer müdahalecilerin stratejileri ve bunların sonuçları nedeniyle Suriye'deki çatışma boyunca değiştiğı görülmektedir.

5. SONUÇ

Sonuç olarak, rejim karşıtı ve demokrasi yanlısı protesto dalgası Orta Doğu'da milletleri önüne katarken Suriye'deki ayaklanma hızla yabancı müdahalecileri çeken bir iç savaşa dönüşmüştür. Birden fazla müdahaleci ve onların çoklu müdahaleleri, olayların gidişatında, güç durumlarının değişiminde ve çatışmanın evriminde büyük ölçüde etkili olmuştur. Motivasyonlar bakımından Suriye örneğinde insani endişelerin stratejik çıkarların gerisinde kaldığı görülmektedir. Her bir aktörün diğerlerinin motivasyon, yöntem ve zamanlamalarını etkileme imkanına sahip olduğu ve hiçbirinin diğerlerinin tercihlerinin etkisinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında Soğuk Savaş sonrası dönem, müdahaleler açısından benzerlik (vekâlet savaşları) ve farklılıklar (ideolojinin öneminin düşüşü, uluslararası terörün artan önemi) göstermektedir. Bu çalışma literatüre yeni ölçüler ve aktörler arası etkileşimi gözden kaçırmayan yeni bir çerçeve kazandırmayı ve dört aktörün Suriye İç Savaşı'na müdahalelerindeki motivasyon, yöntem ve zamanlamalarını ele alan bir örnek olay çalışması ile katkı sağlamayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- “ABD, SDG ile Suriye Sınır Güvenlik Gücü Oluşturuyor” (2018) Bianet: <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/193296-abd-sdg-ile-suriye-sinir-guvenlik-gucu-olusturuyor>, (25.06.2018).
- “Britain and US condemn violence in Syria” (2011) the Telegraph: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/8408218/Britain-and-US-condemn-violence-in-Syria.html>, (09.03.2018).
- “Interview with Syrian President Bashar al-Assad” (2011) The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>, (20.03.2018).
- “ÖSO'ya TSK destekli eğitim” (2017) NTV: https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/osoya-tsk-destekli-egitim.winv-7p71Ea4LJOpEz5L9w/_8G3-hGcB0C9Vb_PySdsDA, (21.05.2018).
- “Syria GDP” (2018) Trading Economics: <https://tradingeconomics.com/syria/gdp>, (06.03.2018).
- “Syria unrest: World leaders call for Assad to step down” (2011) BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14577333>, (09.03.2018).
- “Syria: Fresh evidence of armed forces’ ongoing crimes against humanity” (2012) Amnesty International: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2012/06/syria-fresh-evidence-armed-forces-ongoing-crimes-against-humanity/>, (13.04.2018).
- “Turkey ends 'Euphrates Shield' operation in Syria” (2017) Al Jazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2017/03/turkey-ends-euphrates-shield-operation-syria-170329211428970.html>, (21.05.2018).
- “Who is supplying weapons to the warring sides in Syria?” (2013) BBC: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-22906965>, (21.05.2018).
- “Zeytin Dalı Harekatı nedir? Cumhurbaşkanlığı yanıtladı” (2018) CNN Türk: <https://www.cnnturk.com/turkiye/zeytin-dali-harekatı-nedir-cumhurbaşkanlığı-yanıtladı?page=5>, (25.06.2018).
- Altug, B. (2018) “Suriye'ye yardım konferansı BM'de hayal kırıklığına neden oldu”, Anadolu Ajansı: <https://aa.com.tr/tr/dunya/suriyeye-yardim-konferansi-bmde-hayal-kirikligina-neden-oldu/1128762>, (02.05.2018).
- ARK Group DMCC. (2016) “The Syrian conflict: A systems conflict analysis”, <http://arkgroupdmcc.com/wp-content/uploads/2016/03/ARK-Syria-Conflict-Analysis-Digital-copy.pdf>, (15.03.2018).
- Aydın, A. (2012) “Foreign powers and intervention in armed conflicts”, California: Stanford University Press.
- Balch-Lindsay, D. ve Enterline, A. J. (2000) “Killing time: The world politics of civil war duration”, *International Studies Quarterly*, 44(4): 615-642.

- Bar, S. (2006) "Bashar's Syria: The Regime and its Strategic Worldview", *Comparative Strategy*, 25(5): 353-445.
- Benli Altunışık, M. (2014) "Turkey's "Return" to the Middle East", M. Beck, H. Fürtig, A. Adib-Moghaddam, E. Monier, A. Ranko, M. El-Labbad, . . . S. M. Al Tamamy ve H. Fürtig (Dü.) içinde, *Regional powers in the Middle East: New constellations after the Arab Revolts*, New York: Palgrave macmillan: 123-142.
- Bolton, J. R. (2003) "Nuclear weapons and rogue states: Challenge and response", US Department of State Archive: <https://2001-2009.state.gov/t/us/rm/26786.htm>, (08.03.2018).
- Bremmer, I. (2017) "The Top 5 Countries Where ISIS Gets Its Foreign Recruits", TIME: <http://time.com/4739488/isis-iraq-syria-tunisia-saudi-arabia-russia/>, (13.04.2018).
- Bryce, T. (2014) "Ancient Syria: A three thousand year history", New York: Oxford University Press.
- Burke, D. (2017) "The boy whose graffiti changed the world: On sixth anniversary of Syria's civil war, the youth who sparked it by scrawling on a wall says he regrets the deaths but the country 'had to change'", Daily Mail: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-4312502/The-boy-anti-Assad-graffiti-changed-world.html>, (07.03.2018).
- Byman, D. ve Speakman, S. (2016) "The Syrian Refugee Crisis: Bad and Worse Options", *Washington Quarterly*, 39(2): 45-60.
- Cleveland, W. L. ve Bunton, M. (2013) "A history of the modern Middle East", (5. b.), Boulder, Colorado: Westview Press.
- Commins, D. D. (2018) "Syria: Ba'thist Syria after 1963", Britannica Online Encyclopedia: <https://www.britannica.com/place/Syria/Emergence-and-fracture-of-the-Syrian-Bath>, (06.03.2018).
- Dal, E. P. (2018) "The Contagion of the Syrian Civil War into Turkey Under the Impact of ISIS and YPG Cases: Conditioning Factors and Diffusion Mechanisms", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal, ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 211-233.
- Darraaj, S. M. (2005) "Major world leaders: Bashar al-Assad", Philadelphia: Chelsea House Publishers.
- Davutoğlu, A. (2012) "Dışişleri Bakanı Sayın Ahmet Davutoğlu'nun TBMM Genel Kurulu'nda Suriye'deki Olaylar Hakkında Yaptığı Konuşma", T. C. Dışişleri Bakanlığı: http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-tbmm-genel-kurulu_nda-suriye_deki-olaylar-hakkinda-yaptigi-konusma_-26-nisan-2012.tr.mfa, (04.03.2018).
- Dexter, H. (2007) "New War, Good War and the War on Terror: Explaining, Excusing and Creating Western Neo-interventionism", *Development & Change*, 38(6): 1055-1071.

- Ehteshami, A. ve Hinnebusch, R. A. (1997) "The Syrian-Iranian alliance and the struggle for the Middle East", içinde, *Syria and Iran: Middle Powers in a Penetrated Regional System*, Taylor & Francis Group: 87-115.
- Ergun, D. (2018) "External Actors and VNSAs: An analysis of the United States and Russia, ISIS and PYD/YPG", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 149-172.
- Fierke, K. (2005) "*Diplomatic interventions: Conflict and change in a globalizing world*", New York: Palgrave Macmillan.
- Fildiş, A. T. (2012) "Roots of Alawite-Sunni rivalry in Syria, *Middle East Policy*", 19(2): 148-156.
- Findley, M. G. ve Teo, T. K. (2006) "Rethinking third-party interventions into civil wars: An actor-centric approach", *Journal of Politics*, 68(4): 828-837.
- Finnemore, M. (2003) "*The purpose of intervention: Changing beliefs about the use of force*", Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Gaiser, L. ve Kovac, I. (2012) "From Bipolarity to Bipolarity: International Relations Repeating Again", *Journal of Global Policy and Governance*, 1(1): 49-63.
- Gardner, F. (2012) "How vital is Syria's Tartus port to Russia?", BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-18616191>, (04.04.2018).
- Gent, S. E. (2007) "Strange bedfellows: The strategic dynamics of major power military interventions", *The Journal of Politics*, 69(4): 1089-1102.
- Hoeling, S. (2015) "*Can R2P practice what it promises? A case study on the Syrian Civil War*", Hamburg: Anchor Academic Publishing.
- Hoffmann, S. (1986) "The problem of intervention", R. A. Michael Akehurst ve H. Bull (Dü.) içinde, *Intervention in World Politics*, Oxford, Oxfordshire: Clarendon Press: 7-30.
- Hokayem, E. (2013) "*Syria's uprising and the fracturing of the Levant*", New York: Routledge.
- Humud, C. E., Blanchard, C. M. ve Nikitin, M. B. (2017) "*Armed conflict in Syria: Overview and U.S. response*", CRS Report.
- Huntington, S. P. (1996) "*The clash of civilizations and the remaking of world order*", New York: Simon & Schuster.
- Institute for the Study of War. (2015) "*Military situation on the Syrian-Turkish border: September 14, 2015*", Institute for the Study of War: <http://www.understandingwar.org/map/military-situation-syrian-turkish-border-september-14-2015>, (19.04.2018).
- Janik, R. (2013) "China, Russia, and the failure of the responsibility to protect in Syria: Does the fear of regime change offer a serviceable explanation?", *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Studia Europaea*, 58(1): 63-88.

- Kang, W. ve Kim, J. (2016) "Turco-Iranian alignment: Balancing or bandwagoning with the US?", *Journal of International and Area Studies*, 23(1): 17-32.
- Kathman, J. D. (2007) "*The Geopolitics of Civil War Intervention*", Chapel Hill.
- Kim, S. K. (2012) "*Third-party intervention in civil wars: motivation, war outcomes, and post-war development*", Doktora Tezi, University of Iowa, <http://ir.uiowa.edu/etd/3483>, (08.02.2019).
- Kramer, A. E. (2012) "*Russian Warships Said to Be Going to Naval Base in Syria*", The New York Times: <https://www.nytimes.com/2012/06/19/world/europe/russian-warships-said-to-be-going-to-naval-base-in-syria.html>, (05.04.2018).
- Lawson, F. H. (2007), "Syria's Relations with Iran: Managing the Dilemmas of Alliance", *Middle East Journal*, 61(1): 29-47.
- Lemke, D. ve Regan, P. M. (2007) "Interventions as influence", P. F. Diehl (Dü.) içinde, *The scourge of war: New extensions on an old problem*, Ann Arbor, Michigan: The University of Michigan Press: 145-169.
- Lesch, D. W. (2012) "*Syria: The fall of the house of Assad*", New Haven: Yale University Press.
- Lieblich, E. (2012) "*Intervention in civil wars: intervention and consent*", Doktora Tezi, ProQuest Dissertations & Theses veritabanı (UMI 3523877).
- Lockyer, A. (2017) "*Foreign intervention, warfare and civil wars: External assistance and belligerents' choice of strategy*", New York: Routledge.
- Lynch, C. (2015) "*Why Putin Is So Committed to Keeping Assad in Power*", Policy: <http://foreignpolicy.com/2015/10/07/putins-russia-is-wedded-to-bashar-al-assad-syria-moscow/#>, (06.04.2018).
- McKirdy, E. (2017) "*8 times Russia blocked a UN Security Council resolution on Syria*", CNN: <https://edition.cnn.com/2017/04/13/middleeast/russia-unsc-syria-resolutions/index.html>, (11.03.2018).
- Mintz, A. ve Wayne, C. (2016) "*The polythink syndrome: U.S. foreign policy decisions on 9/11, Afghanistan, Iraq, Iran, Syria, and ISIS*", California: Stanford University Press.
- Mullenbach, M. J. (2001) "*Third-party interventions in intrastate disputes in the twentieth century*", Doktora Tezi, ProQuest Dissertations & Theses veritabanı. (UMI 3031420).
- Mumford, A. (2013) "*Proxy warfare: War and conflict in the modern world*", Cambridge, United Kingdom: Polity Press.
- Nizameddin, T. (2013) "*Putin's new order in the Middle East*", London: Hurst.
- Oktav, Ö. Z. (2018) "Understanding Iran's Approach to Violent Non-state Actors: The ISIS and YPG Cases", Ö. Z. Oktav, E. P. Dal ve A. M. Kurşun (Dü.) içinde, *Violent non-state actors and the Syrian Civil War: The ISIS and YPG cases*, Springer: 194-210.

- Oppenheim, L. (1905) “*International law: A treatise*”, (Cilt I. Peace), New York: Longmans, green, and co.
- Oweis, K. Y. (2011) “*Syria's Makhoul owes fortune and infamy to Assad*”, Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-syria-tycoon/syrias-makhoul-owes-fortune-and-infamy-to-assad-idUSTRE75F7Z420110616>, (12.04.2018).
- Öniş, Z. (2014) “Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East”, *Mediterranean Politics*, 19(2): 203-219.
- Phillips, C. (2016) “*The battle for Syria: International rivalry in the new Middle East*”, London: Yale University Press.
- Pickering, J. ve Kisangani, E. F. (2006) “Political, economic, and social consequences of foreign military intervention”, *Political Research Quarterly*, 59(3): 363-376.
- Porter, G. (2016) “Chemical attacks in Syria: How U.S. intel went wrong”, *Middle East Policy*, 23(3): 100-111.
- Regan, P. M. (1998) “Choosing to intervene: Outside interventions in internal conflicts”, *The Journal of Politics*, 60(3): 754-779.
- Regan, P. M. (2002) “*Civil wars and foreign powers: Outside intervention in intrastate conflict*”, Michigan: The University of Michigan Press.
- Regan, P. M., Frank, R. W. ve Aydin, A. (2009) Diplomatic interventions and civil war: A new dataset, *Journal of Peace Research*, 46(1): 135-146.
- Rodgers, L., Gritten, D., Offer, J. ve Asare, P. (2016) “*Syria: The story of the conflict*”, BBC News: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26116868>, (28.11.2017).
- Rost, N. ve Greig, J. M. (2011) “Taking matters into their own hands: An analysis of the determinants of state-conducted peacekeeping in civil wars”, *Journal of Peace Research*, 48(2): 171-184.
- Saideman, S. M. (2001) “*The ties that divide: Ethnic politics, foreign policy, and international conflict*”, New York: Columbia University Press.
- Salibi, K. S., Hamidé, A.-R., Gadd, C. J., Polk, W. R., Ochsenwald, W. L., Smith, C. G., . . . Hourani, A. H. (2018) “*Syria*”, Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/place/Syria>, (12.02.2018).
- Shear, M. D. ve Gordon, M. R. (2017) “*63 Hours: From Chemical Attack to Trump's Strike in Syria*”, New York Times: <https://www.nytimes.com/2017/04/07/us/politics/syria-strike-trump-timeline.html>, (25.07.2018).
- Sorenson, D. S. (2016) “*Syria in ruins: the dynamics of the Syrian civil war*”, California: Peager.
- Taşçı, İ. (2015) “*10 soruda: Türkiye'nin sınır güvenliği sağlanabilir mi?*” BBC Türkçe: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150723_turkiye_sinir_guvenligi_10_soru, (18.04.2018).

- Themnér, L., Wallensteen, P., Heldt, B., Sollenberg, M., Eriksson, M., Högladh, S., . . .
Wilhelmsen, L. (2018) “*The UCDP/PRIO armed conflict dataset - version 18.1*”,
Oslo: Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute,
<http://ucdp.uu.se/downloads/>, (28.01.2019).
- Themnér, L., Wallensteen, P., Heldt, B., Sollenberg, M., Eriksson, M., Högladh, S., . . .
Wilhelmsen, L. (2018) “*UCDP/PRIO armed conflict dataset codebook version 18.1*”,
Uppsala Conflict Data Program & International Peace Research Institute, Oslo,
<http://ucdp.uu.se/downloads/>, (28.01.2019).
- UNHCR (2018a) “*Critical funding needs - Syrian refugees*”,
<https://data2.unhcr.org/en/documents/details/63395>, (02.05.2018).
- UNHCR (2018b) “*Syria regional refugee response*”, Operational Portal: Refugee Situations:
https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.200602606.1738697355.1524824079-1312583460.1519387442, (27.04.2018).
- Vincent, R. J. (1974) “*Nonintervention and international order*”, Princeton, New Jersey:
Princeton University Press.
- Walker, S. (2012) “*Plane loads of cash: Flight records reveal Russia flew 30 tonnes of bank notes to Syrian regime*”, Independent:
<https://www.independent.co.uk/news/world/europe/plane-loads-of-cash-flight-records-reveal-russia-flew-30-tonnes-of-bank-notes-to-syrian-regime-8352790.html>,
(14.05.2018).
- Western, J. (2002) “Sources of humanitarian intervention: Beliefs, information, and advocacy in the U.S. decisions on Somalia and Bosnia”, *International Security*, 26(4): 112-142.
- Wieland, C. (2013) A decade of lost chances: past and present dynamics of Bashar al-Asad’s Syria, *Orta Doğu Etüdüleri*, 4(2): 9-29.
- Zisser, E. (2007) *Commanding Syria: Bashar al-Asad and the first years in power*, New York: I.B. Tauris.